

היבטים לשוניים בפרשת שפטים עה

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת שפטים ובהפטרה ובראשון של כי-תצא

טז יח שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים: הפ"א והטי"ת בשווא נע.תִּתֶּן-לָךְ: געיה בתי"ו הראשונה

טז כ נָתַן לָךְ: אין טעם נסוג אחור, כן הדבר גם בהמשך יז ב

טז כא תַּעֲשֶׂה-לָךְ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

יז א כָּל דָּבָר רָע: טעם טפחא בתיבת כָּל, יש להקפיד על הפרדת שתי התיבות הנותרות

יז ד וְהִגַּד-לָךְ: געיה בה"א

יז ז תִּהְיֶה-בּוֹ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בבי"ת מדין דחיק

יז ח לִנְגַע: הלמ"ד קמוצה

יז י אֲשֶׁר יִבְחַר ה': טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר

יז יב לְשֹׁרֶת: טעם נסוג אחור לשי"ן ותנועת הרי"ש התקצרה לסגול

יז יד וַיִּשְׁבְּתָה בָּהּ: טעם נסוג אחור לשי"ן, הבי"ת בראש התיבה השנייה בדגש חזק מדין אתי מרחיק

יז טז לֹא-יִרְפָּה-לּוֹ: במלרע, הלמ"ד האחרונה בדגש חזק מדין דחיק, אין לקרוא כאילו ההטעמה בבי"ת

וכן הדבר גם בהמשך פס' יז. תִּסְפּוֹן: יש להאריך מעט בתי"ו ובמלרע

יז יח וְכָתַב לּוֹ: טעם נסוג אחור לכ"ף. מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: טעם טפחא בתיבת מִלִּפְנֵי

יז יט וְקָרָא בּוֹ: טעם נסוג אחור לקו"ף

יז כ הוּא וּבָנָיו: יש להקפיד על הפרדת התיבות, להשמיע שורק פעמיים, כן הדבר בהמשך יח ו

יז ב לֹא-יִהְיֶה-לּוֹ: העמדה קלה בי"ד הראשונה

יז ה אֶת-הַדָּבָר הָרָע: הרע ברי"ש קמוצה

יח ח חָלַק כְּחֶלֶק: לאלו שאינם מבחינים בקריאתם בין קו"ף לכ"ף עליהם להיזהר לא להדביק את התיבות

יח ט כְּתוּעָבָת: העי"ן בחטף פתח ולא בצירי¹

יח יא וַיִּדְעֵנִי: הי"ד בחירק חסר (אין לקרוא 'ואידעני') והדל"ת אחריה דגושה ובשווא נע

יח יב כָּל-עֲשֵׂה אֱלֹה: טעם נסוג אחור לעי"ן

יח יד אֶל-מַעֲנִנִים: נו"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. נָתַן לָךְ: טעם נסוג

אחור לנו"ן הראשונה. תִּשְׁמָעוּן: במלרע

יח יט הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע: תיבת הָאִישׁ בפשטא, לא בקדמא כמו בצירוף קדמא מהפך פשטא

יט א וּבְבִתְיָהֶם: בי"ת ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח

יט ב תִּבְדִּיל לָךְ: אין טעם נסוג אחור, עם זאת, יש להיזהר לא להדביק את התיבות

¹ צורת הנסמך גרמה לתנועת הצירי להתקצר לחטף

יט ה וְנִדְחָה: הַד' דְּגוּשָׁה וּבְשׁוּא נַע²

יט ו כִּי-יַחֲסֹ: כִּי בַמֶּקֶף וְלֹא בַמוֹנַח

יט ח אֶת-גְּבֻלָּךְ: הַעֲמַדָה קֹלָה בְּיָד וְהַלֹּמ־ד בְּשׁוּא נַע. וְנָתַן לְךָ: טַעַם בְּסוּג אַחֲרֵי לִנְיָן הַרְאֻשׁוֹנָה

יט י דָם נָקִי: הַד' קְמוּצָה³

יט יא וְאַרְבַּ לֹ: טַעַם נְסוּג אַחֲרֵי לֹא־לֹף

יט יג מִיִּשְׂרָאֵל: הִי"ד בְּדָגֶשׁ חֲזָק וּבַחֲרִיק

יט יט וַעֲשִׂיתֶם לֹ: טַעַם נְסוּג אַחֲרֵי לִשְׁיָן

כ ב כְּקִרְבָּכֶם: הַקו"ף בַּקֶּמֶץ רַחֲב וְהִרִ"ש בַּקֶּמֶץ קָטָן

כ ג אֶל-תִּירְאֻ: גַּעִיָּה בְּתִ"ו וְהִרִ"ש בְּשׁוּא נַע⁴

כ ו אֲשֶׁר-נִטַּע פָּרִים: אֵין טַעַם נְסוּג אַחֲרֵי. תִּיבַת אֲשֶׁר מוֹקֶפֶת וְלֹא בַקֶּדְמָא, כֵּן הַדְּבָר גַּם בַּפְסוּק הַבֵּא

כ ז אֶרֶשׁ: שִׁי"ן שְׂמַאלִית

כ ט וּפְקֻדּוֹ: הַטַּעֲמָה מִשְׁנִית שֶׁל מִרְכָּא בַּפ"א בַּמְדּוּיָקִים

כ יא לָמַס: הַלֹּמ־ד בַּקֶּמֶץ

כ יט לְתַפְשָׁה: הַתִּי"ו בַּקֶּמֶץ קָטָן. אֶת-עֲצָה: יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל קְרִיאַת הַמִּפְיָק, אַחֲרֵי יֵשׁ בַּכֶּךְ כַּדִּי לִשְׁבֹּשׁ אֶת מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב

כ כ כִּי-לֹא-עֵץ: שְׁלוֹשׁ הַמִּילִים מוֹקֶפֶת וְזֶהוּ הַנּוֹסַח הַנִּכּוֹן⁵

כא א בְּאֲדָמָה: הַב' קְמוּצָה

כא ב וּמִדְדוֹ: דַּל"ת רִאשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַע⁶

כא ד וְעֶרְפוֹ-שֵׁם: גַּעִיָּה בְּעִי"ן

כא ו עַל-הָעֵגְלָה הָעֶרּוּפָה בְּנַחֲל: טַעַם טִיפַּחַא בְּתִיבַת עַל-הָעֵגְלָה

כא ח דָם נָקִי: הַדַּל"ת קְמוּצָה

הַפְּטֵרָה שׁוֹפְטִים, יִשְׁעִיהוּ נָא יֵב – נֵב יֵג:

נא יב וְתִירְאִי: הַעֲמַדָה קֹלָה בְּתִי"ו וְהִרִ"ש בְּשׁוּא נַע⁷

נא יג וַיִּסַּד אֶרְיָן: תִּיבָה רִאשׁוֹנָה בַּמִּלְרַע וּשְׁנִיָּה בַּמִּלְעִיל, אֵין טַעַם נְסוּג אַחֲרֵי

נא טו רָגַע: בַּמִּלְרַע

נא יז הַתַּעֲזָרִי הַתַּעֲזָרִי: בְּשֵׁתִי הַתִּיבּוֹת רִי"ש רִאשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַע וְלֹא בַחֲטָף

² הַמִּרְפָּה וְקוּרָא בְּשׁוּא נַח מִשְׁנָה לְמִשְׁמַעוֹת שֶׁל דַּחִיָּה.

³ יִתְכַּן שְׁזֵה לְעִיכּוּבָא לְמִי שֶׁבְּכָל מְקוֹם מִבְּחִין בֵּין קֶמֶץ לְפִתָּה

⁴ הַקוּרָא נַח מִשְׁבֹּשׁ אֶת מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב

⁵ בַּקוּרָן הַתִּיבָה כִּי מוֹטַעֲמַת בַּמוֹנַח, עֵיין בַּסֵּפֶר "כֹּא"צ וְהַנּוֹסַח הַמְּקוּבֵּל שֶׁל הַמִּקְרָא" עַמ' 54 שֶׁהַטַּעֲמַת הַדְּפוּס מְנוּגַּדַת לְנוֹסַח הַמְּדּוּיק בַּכְּתָבִי הַיָּד.

⁶ אֵין לַחוּשׁ לְאוֹתָם דְּפוּסִים וְכַתְבֵּי יָד אֲשֶׁר נִיקְדוּ שֵׁם חֲטָף פֶּתַח, אֵין זֶה אֵלָּא כִּי אִם לְמַנוּעַ קְרִיאַתָּה בְּשׁוּא נַח

⁷ יֵשׁ שִׁינוּי מִשְׁמַעוֹת אִם יִקְרָא בְּשׁוּא נַח.

נא יט מי יגוד לך: טעם טפחא בתיבת מי

נא כ המלאים: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע

נא כא ושכרת: ש"ן ימנית

נא כג מוגיד: הי"ד בחירק חסר, אין לקרוא 'מוגאיד'⁸. לעבדים: הלמ"ד בפתח על אף שהיא באה לפני גרונית

נב א עורי עורי: במלרע

נב ד ירד-עמי: געיה ביו"ד הראשונה

נב ה יהיללו: הה"א בצירי, ואין להשמיע צליל של יו"ד אחריה. מנאץ: המ"ם בחירק ולא בשווא

נב ו המדבר: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע

נב ח נשאו קול: טעם נסוג אחור לנ"ן, הש"ן בשווא נע

נב ט חרבות: החי"ת בקמץ קטן

נב יא הברו: במלעיל

נב יב תלכו: מלרע

טז יח תתן לך בכל-שעריך בא לידי ביטוי ציווי שאינו בלשון ציווי /יעקב עציון

שבת בשבתו שופטים עה

יותר מארבעים מצוות מצויות בפרשתנו, וניתן היה אפוא להניח שצורת הציווי הדקדוקית תופיע פעמים רבות בפרשה. ברם, בכל הפרשה ישנם רק שני פעלים בלשון ציווי.

המצווה הראשונה בפרשה היא הצבת השופטים והשוטרים, אך התורה אינה נוקטת לשון ציווי אלא לשון עתיד: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח). לא נאמר "תן לך", אלא "תתן". וכך גם בפסוקים הבאים: "צֵדֶק צֵדֶק תִּרְדֹּף" (דברים טז, כ) ("ולא רדוף), ועוד.

יש מרבותינו שהסבירו שהכתוב מנסח את המצוות לרוב בלשון עתיד ולא בלשון ציווי, לפי שאין כאן רק מצווה אלא גם מעין הבטחה לעתיד, שכך יהא. כך למשל לשון הזוהר על הפסוק "קדושים תהיו" (ויקרא יט, כ): "קדושים היו לא כתיב, אלא קדושים תהיו, תהיו ודאי".

ברם, על פי הפשט יש לומר שדרך העברית היא לא פעם להשתמש בלשון עתיד אף כשהכוונה היא לציווי. כך רגילות הלשון המדוברת כיום (המפקד יאמר לפקודיו: "תסימו את התרגיל, תאכלו ותחליפו את השומרים בעמדות", ודומני שקשה יהיה למצוא מפקד שיאמר: אכלו ותחליפו וכו') – ואף בתורה פעמים הרבה לשון עתיד באה תחת ציווי, ולא רק בציווי מגבוה. כך למשל אומרת רבקה ליעקב: "וַעֲתָה בְּנִי שָׁמַע בְּקוֹלִי לְאִשְׁרָא אֲנִי מַעֲנָה אֹתָךְ" (בראשית כז, ח). לך נא אל העצא... והבאת לאביך (בראשית כז, ט–י)....".

מדוע נעשה שימוש בצורות עתיד ולא בציווי אף שהכוונה היא לציווי? ראשית, לעתים אנשים מעוניינים לחזק את הפקודה שבפיהם בכך שהם מדברים בלשון

⁸ לתשומת לב: מוגיד בגימ' ל לא מוניך בנ"ן כבהפטר עקב. וכבר ראיתי שטעו בזה.

עתיד, כביכול הדברים כבר קבועים ומוחלטים – ולמצווה⁹ לא נותר אלא למלא את תפקידו.

שנית, ייתכן שיש השפעה ללשון הציווי השלילי על הציווי החיובי. כשרוצים לצוות על אדם שלא לעשות דבר מה, דרך המלך היא להקדים "לא" (או "אל") לפועל בעתיד. כך למשל בפרשתנו לגבי איסור השחתת עצים: **"לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ"** (דברים כ, ט), וכך בשאר מצוות **"לא תעשה"** שבתורה. מכיוון שהציווי השלילי משתמש בצורת העתיד בתוספת "לא", אך טבעי הוא שהציווי החיובי יעשה שימוש בצורה זו בלא ה"לא".

הזכרנו לעיל שרק פעמיים באה בפרשה צורת ציווי. האחת היא בדברי הכהן לעם ביציאה למלחמה: **"שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל: אַתֶּם קָרְבִּים הַיּוֹם (דברים כ, ג), וְהַשְׁנִייה היא בדברי הזקנים לה' לאחר עריפת העגלה בנחל: **"כִּפֹּר לְעֹמֶד יִשְׂרָאֵל (דברים כא, ח) וכו' "**. ואכן, לשון ציווי באה רבות במקראות בציוויים מיידיים המופנים אל השומעים (להבדיל ממצוות לדורות), וכן בפניות תפילה כלפי מעלה (וכן הוא ברוב תפילותינו עד היום: **השיבנו, סלח לנו, גאלנו** – אך גם כאן יש לעתים לשון עתיד, למשל **"ולירושלים עירך ברחמים תשוב"**, **אמן כן יהי רצון**). ע"כ יעקב עציון.**

א"ה: נוסח תפילה לפי הרמב"ם: **תִּשְׁכַּח בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עֵירָךְ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבָנִה אוֹתָהּ בְּנֵן עוֹלָם בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יי' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.**

סדור תפלה נוסח ספרדי – סדר תפילת עמידה: **תִּשְׁכַּח בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עֵירָךְ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. וְכִסָּא דָּוִד עֲבֹדָךְ מִהֲרָה בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶין (יכוין להתפלל על משיח בן יוסף שיחיה ולא ימות ע"י ארמילוס רשיעא) וּבָנִה אוֹתָהּ בְּנֵן עוֹלָם בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ: בְּנוֹסַח הַרְמַב"ם לֹא מוֹזְכָּר כִּסֵּא דָוִד, וְאֶצְלוּ וּבְנוֹסַח הַסְּפָרַדִּים מֵעֵין הַחֲתִימָה סְמוּךְ לַחֲתִימָה.**

סדור תפלה נוסח אשכנז וְלִירוּשָׁלַיִם עֵירָךְ בְּרַחֲמִים תִּשְׁוֹב. וְתִשְׁכַּח בְּתוֹכָהּ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. וּבָנִה אוֹתָהּ בְּקִרְוֹב בְּיָמֵינוּ בְּנֵן עוֹלָם. וְכִסָּא דָּוִד מִהֲרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶין: בְּנוֹסַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם" ו"אֶת צִמְח" הֵן בְּרַכָּה אַחַת, וְכֵן רֹאִים מִפְּיוּטִים שֶׁל הַקָּלִיר, לְמִשְׁל הַקְּרוּב"ץ¹⁰ לְפֻרִים הַמְּסוּדָר עַל סֵדֶר בְּרֻכּוֹת הָעֲמִידָה וְנִעְדַּרְתָּ מִמֶּנּוּ בְּרַכַּת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן הִקִּינָה הַבְּנוּיָה עַל סֵדֶר בְּרֻכּוֹת הָעֲמִידָה אֲבִיךָ בְּיוֹם מִבְּרֵית, וְעוֹד.

בְּנוֹסַח אֲשַׁכְנִי הַקָּדוֹם שֶׁהִיָּה בְּנוֹי עַל נֹסַח א"י כִּפִּי כִנְרָאָה לֹא נִאֲמָרָה בְּרַכָּה זֹאת, וּמֵאַחֵר יוֹתֵר כִּשְׁכַּל עִם יִשְׂרָאֵל קִיבְלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתְּלֻמּוֹד הַבְּבִלִי הִרִי בְּאֲשַׁכְנִי נִפְתַּחָה בְּרַכָּה זֹאת לְשָׁנִים.

פְּתִיחַת הַבְּרַכָּה בְּנוּיָה עַל הַמִּקְרָא זְכָרִיָּה א, טז לִכְן כֹּה־אָמַר יי' שְׁבִתִּי לִירוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ. מִצָּאֵנוּ תְּפִלּוֹת בְּלִשׁוֹן שׁוֹב אוֹ שׁוֹבָה.

יט י כא ח הָם נָקִי

כא ט וְאַתָּה תִּבְעֵר הָם הַנָּקִי מִקְרָבָךְ

תורת הקורא על הָם נָקִי

⁹ שיטת ניקוד מזורז. אם משתמש בסימן הקיבוץ למה מכפיל את הווי"ו? וְלִמְצוּנָה, או וְלִמְצוּנָה.

¹⁰ ההשערה המקובלת היא ש'קְרוּבִין' הוא שיבוש של המילה 'קְרוּבוֹת' כלומר פיוטים מסוימים, אבל הקדמונים רמזו בזה את המקרא קוֹל רָנָה וְיִשְׁוּעָה בְּאֶהָלִי צִדִּיקִים (תהלים קיח, טו). המילה קְרוּבִין נמצאת בתוספות ובספר חסידים והרוקח ועוד ספרים קדומים.

ומכל מקום, אף שפירושם שווה, המשנה וקורא דם נקי בפתח במקום דם נקי בקמץ, או להיפך, שינה משמעות, משום שיש מקומות שהפסוק מנקד בקמץ וכתוב בזה שהדם הוא נקי, ויש מקומות שמנקד בפתח וכתוב בזה שהאיש הוא נקי, ואף שגם כשכתוב שהדם היה נקי הביאור הוא שבעל הדם היה נקי, מכל מקום מה שהפסוק כותב הוא שהדם היה נקי, ויוצא ששינה וקרא את פירוש הפסוק, במקום את דברי הפסוק, והרי זה דומה לקורא "דם של אדם נקי" במקום "דם שהוא נקי", שאף שביאורם שווה, שינה את דברי הפסוק. ע"כ מתורת הקורא שופטים תשע"ה.

אינני יודע אם מי שקרא דם בפתח לדעתו צריך לחזור ולקרוא, או סתם "שינה משמעות" אבל אינו מעכב. וכך הערתי על דבריו:

מהתרגום כנראה אין להוכיח בעיקר בשינויי קמץ/פתח.

היה נראה ש'דם הנקי' הוא בפתח לא בגלל שהוא של אדם נקי, אלא בדומה הצורה המצויה בלשון חכמים שמידעים רק את התואר ולא את המתואר כמו מלכים ב כה ט וְאֵת כָּל בֵּית גְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ: (כאן גם התואר אינו מידע)

במקום הבית הגדול [אע"פ שלא מדובר על בית מסוים].

בעניין אם להחזיר, פעם קרא אצלנו הרב ש"פ נר"ו את הפרשה, והיה רגיל מנעוריו לקרוא דם נקי בפתח, ואחרי שגמרו את הקריאה העירו לו על זה. ביקש לבדוק בקורן¹¹, וחזר לקרוא משם עד הסוף, אבל הוא העיר שאם יש בחומשים ה"זולים" (ביטוי שלי לא שלו) דם בפתח הוא כבר מסופק על הצורך לחזור. למעשה הוער כמה פעמים בהגיגים על סמיכויות והקפות שאינו מובנות לנו כל כך.

ולכן הייתי אומר שבדיעבד אם נסתלק כבר מהעניין שאפשר לוותר לו. אליהו

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): www.ladaat.net/qilionot.php

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים

<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

¹¹ אצל חלק מהזקנים עדיין יש קיבעון ש"קורן הכי מדויק". כתב לי על כך ידידנו דויד כוכב: הרב אליהו, אני יודע שאני מתפרץ לדלת פתוחה אודות תנ"ך קורן.

מי שקורא בתצורה ובפקודי ית"לס בפתח פשיטא ששינה במשמעות, שקרא במשמעות של יכה במקום אבן חן, למרות שכך ניקד שם קורן היפך מכל החומשים. ביחזקאל כח, יג גם קורן ניקד בקמץ. קורן שינה גם בישפה באותם מקומות.

לקבלת דוא"ל בעושיאם לשוניים

בתעובת: maanelashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺